

ظرفیت‌ها و توانمندی گردشگری پایدار فرهنگی در ایران
(مورد مطالعه: مراکز استان‌های اصفهان، چهارمحال و بختیاری، فارس،
کهگیلویه و بویراحمد، هرمزگان و بوشهر)
علی لوافان^۱، سیروس شفقی^۲، جمشید تقسیمی^۳

چکیده

در جریان گردشگری فرهنگی جنبه‌های معنوی فرهنگ بومی و همچنین تبلور عینی آن به عنوان میراث فرهنگی از پارامترهای اساسی هستند که به شدت دارای اهمیت اقتصادی بوده و اطلاعات در آن به صورت دیداری منتقل می‌شود. وجود منابع فرهنگی و تاریخی فراوان و حائز اهمیت گردشگری فرهنگی تاریخی می‌تواند پایدارترین نوع گردشگری در ایران باشد. با وجود ظرفیت‌های بالای تاریخی و فرهنگی در ایران، متأسفانه با داشتن این همه امکانات کشور ایران نتوانسته است به جایگاه مطلوب خود در جهان دست پیدا کند؛ بنابراین برای ایجاد پایداری گردشگری فرهنگی بایستی ابعاد گوناگون اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، مدیریتی و محیط زیستی مورد مطالعه قرار گیرد و از طریق شناخت این ابعاد می‌توان یک آسیب‌شناسی کلی که بتواند نقاط ضعف و آنچه که مانع از رسیدن جامعه به پایداری گردشگری فرهنگی گردد را شناخت و از طریق برطرف نمودن نقایص و ارائه راهکارهایی به منزل مقصود رسید. در این پژوهش با استفاده از پرسشنامه و تجزیه و تحلیل اطلاعات و بررسی فرضیات از روش معادلات ساختاری در نرم‌افزار Smart PLS3 و آزمون فریدمن در نرم‌افزار SPSS23 استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از پرسشنامه‌ها به صورت جداول رتبه‌بندی ارائه گردید. بر اساس نتایج پژوهش مشهود است که از نظر پاسخ‌دهندگان گردشگری فرهنگی شاخص اجتماعی در اولویت اول، سپس شاخص اقتصادی در رتبه دوم، شاخص فرهنگی رتبه سوم،

^۱ دانشجوی دکتری مدیریت منابع انسانی پژوهشگاه شاخص پژوه، ali.lavafan@yahoo.com

^۲ استاد و معاون آموزشی پژوهشگاه شاخص پژوه

^۳ استادیار پژوهشگاه شاخص پژوه

شاخص سیاسی رتبه چهارم، شاخص مدیریتی رتبه پنجم و شاخص زیست محیطی رتبه ششم را دارا می باشند.

واژگان کلیدی: گردشگری، گردشگری فرهنگی، پایداری، گردشگری پایدار

مقدمه

صنعت گردشگری به عنوان یکی از مهم ترین و پردرآمدترین صنایع جهان در آغاز هزاره سوم، بخش عظیمی از درآمدهای ارزی کشورها را به خود اختصاص می دهد و علاوه بر اشتغال زایی باعث تحصیل ارز، تأمین آرامش، توزیع عادلانه ثروت و تبادل فرهنگ ها می شود (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۰: ۱۱). این صنعت رتبه سوم را در تجارت بین الملل سال ۲۰۰۰ کسب و در کنار صنعت نفت و خودروسازی عظیم ترین صنایع جهان شناخته می شوند. صنعت گردشگری در سال ۲۰۱۴ رقمی بالغ بر ۹/۴ درصد GDP کل اقتصاد دنیا و ۱ شغل از هر ۱۱ شغل موجود در دنیا را به خود اختصاص داده است. گردشگری در ایران، علی رغم وجود ظرفیت های بالقوه فراوان، توسعه نیافته و سهم اندکی از درآمدهای ارزی ایران را به خود اختصاص داده است. این در حالی است که ایران در طرح چشم انداز خود برای سال ۲۰۲۵ وعده ۲۰ میلیون گردشگر را داده است (فرتوک زاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۹۴). گردشگری یکی از بزرگ ترین صنایع در سراسر جهان است و سالانه ۶ تریلیون دلار (۹٪ از تولید ناخالص داخلی در سطح جهانی) به اقتصاد جهانی کمک می کند. همچنین در حدود ۲۶۰ میلیون شغل در سراسر جهان - یا مستقیماً در خود این صنعت یا در بخش های مرتبط - ایجاد می کند. طبق گزارش شورای مسافرت و گردشگری جهانی در مارس ۲۰۱۱، انتظار می رود که بین سال های ۲۰۱۱ و ۲۰۲۱ مسافرت و گردشگری جهانی به میزان متوسط ۴٪ در سال رشد داشته باشد. پیش بینی می شود که در سال ۲۰۲۱ گردشگری منشأ ۶۹ میلیون شغل دیگر باشد که ۸۰٪ از آن ها در آسیا، آمریکای مرکزی، خاورمیانه و آفریقا خواهند بود. (شورای مسافرت و گردشگری جهانی، ۲۰۱۱). توسعه پایدار گردشگری عبارت است از: استفاده بهینه از منابع طبیعی و فرهنگی کشور در جهت تأمین نیازهای کنونی و آینده به نحوی که ضمن حفظ یکپارچگی و هویت فرهنگی، سلامت محیط زیست و تعادل اقتصادی، بتوان رفاه و آسایش مردمان کشور و میهمانان آنان را به صورت متعادل و پایدار تأمین کند، لذا اهداف اصلی جهانگردی پایدار عبارتند از:

الف- بهبود کیفیت زندگی

ب- تأمین تجارب کیفی برای گردشگران

ج- حفظ محیط زیست (مهدی زاده، ۱۳۷۷: ۱۵)

در کشور ایران پتانسیل گردشگری به وفور یافت می شود و می توان از این متغیرها به طور شایسته استفاده نمود؛ اما بایستی به دقت بررسی کرد که توسعه یافتگی بخش صنعت گردشگری چگونه و به چه حد و به چه دلیل بایستی صورت گیرد که ناخواسته ضرر و زیان به بخش های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی وارد نشود. تنها از راه شناسایی ابعاد و حدود پایداری توسعه و برنامه ریزی متقن و مدون در این راه می توان به پایداری گردشگری فرهنگی رسید.

مبانی نظری

گردشگری پدیده قرن بیستم است و نمی توان آن را نادیده گرفت؛ بلکه باید به عنوان پدیده ای که وجود دارد (خوب یا بد) به آن نگریست. همه ساله میلیون ها نفر به سفر می روند و کسی نمی تواند آن ها را از سفر بازدارد؛ آن ها خواهند آمد، پس بگذارید از این حرکت به عنوان منبعی برای توسعه استفاده شود (Kuban, 1978: 84). واژه گردشگری معادل کلمه لاتین Tourism است که از لغت فرانسوی Tour گرفته شده و به معنای چرخش، طی کردن و سیر کردن می باشد. در متون فارسی، معادل های گوناگونی برای واژه گردشگری آمده است، مانند جهانگردی، سیاحت، تفریح و حتی ایرانگردی (حیدری، ۱۳۸۷: ۹). در مجموع گردشگری عبارت است از مجموعه فعالیت های فرد یا افرادی که به مکانی غیر از مکان عادت زندگی خود مسافرت و حداقل یک شب و حداکثر یک سال در آنجا اقامت می کنند و هدف از مسافرت آنان نیز گذراندن اوقات فراغت است. البته اهدافی نظیر اشتغال و کسب درآمد شامل آن نمی شود (حیدری، ۱۳۸۷: ۳۳).

گردشگری فرهنگی شامل افراد و گروه هایی است که به قصد دیدار از میراث های تاریخی و فرهنگی، آشنایی با آداب و رسوم، شرکت در گردهمایی های فرهنگی، بازدید از موزه ها و ... سفر می کنند. گردشگری فرهنگی نوعی گردشگری برای آشنایی با میراث فرهنگی، هنری، آداب و رسوم، بناها و آثار تاریخی با اهداف آموزشی، تحقیقاتی و پژوهشی است (جهانیان و نادعلی پور، ۱۳۸۸).

پایداری ایجاد تعادل میان سه بعد اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی- فرهنگی توسعه است (شفیعی، ۱۳۹۵). پایداری در تعادل با محیط طبیعی است. پایداری به معنی بهره‌گیری از طبیعت و سایر منابع نسل فعلی و حفظ آن‌ها برای نسل آینده می‌باشد (تبریزی و نقوی، ۱۳۹۴). توسعه‌ای مطلوب و پایدار است که پدیدار شدن آن در گردشگری از طرفی اولاً به محیط‌زیست لطمه‌ای وارد نکند، ثانیاً به بخش‌های دیگر جامعه از قبیل بخش‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی آسیبی نرساند و باعث عدم توسعه در آن‌ها نگردد. ثالثاً توسعه در این بخش باعث توسعه در دیگر بخش‌های جامعه گردد و از طرفی ظرفیت‌ها، امکانات و سرمایه‌های مختلف موجود، برای نسل آینده حفظ شود؛ تا نسل آینده بتوانند از آن‌ها استفاده کنند. اگر توسعه گردشگری منجر به نابودی منابع طبیعی و فرهنگی به عنوان عوامل جاذب بازدیدکنندگان به مقصد شود، در آن صورت این بخش را نمی‌توان پایدار شمرد. در واقع به نظر می‌رسد رشد کمی در بخش گردشگری با مفهوم پایداری منابع فرهنگی و طبیعی سازگاری نداشته باشد (Mazzanti, 2002: 4). توسعه گردشگری پایدار، اگرچه غیرممکن ولی بسیار دشوار بوده است. به‌طور کلی، این مفهوم این‌گونه توصیف شده است: رویکردی مثبت در جهت کاهش تنش‌ها و برخوردهای ناشی از تعاملات پیچیده میان صنعت گردشگری، گردشگران، محیط و جامعه میزبان گردشگران (Bramwel, 1995: 2).

استان‌های ایران در سال ۱۳۹۳ در طبقه‌بندی جدید توسط وزارت کشور جمهوری اسلامی ایران در قالب ۵ منطقه برحسب عوامل هم‌جواری، محل جغرافیایی و اشتراکات تقسیم‌بندی شده‌اند؛ که استان‌های مورد بررسی در این پژوهش در منطقه ۲ استانی قرار دارند (معاون توسعه مدیریت و منابع انسانی وزیر کشور، ۱۳۹۳).

شهرستان بوشهر با ۲۵۸۹۰۶ نفر جمعیت حدود ۲/۶٪ کل مساحت استان را دارا می‌باشد. این شهر دارای ۱۰۷ اثر ثبت شده ملی می‌باشد. این آثار شامل تپه‌ها و محوطه و بناهای تاریخی است.

شهرستان شهرکرد مرکز استان چهارمحال و بختیاری، با مساحت ۲۰۰۶ کیلومترمربع و جمعیتی بالغ بر ۲۸۳۲۱۰ هزار نفر و با ارتفاع ۲۱۶۶ متر از سطح دریا بلندترین مرکز استانی در کشور (معروف به بام ایران) است. این شهر دارای ۱۱۱ اثر ثبت ملی شده می‌باشد.

اصفهان سومین شهر پرجمعیت ایران پس از تهران و مشهد و مرکز استان اصفهان است. این شهر یکی از زیباترین شهرهای ایران و مقصد بیشتر گردشگران داخلی و خارجی است. سالانه میلیون‌ها گردشگر از اصفهان بازدید می‌کنند. میدان نقش جهان، باغ چهلستون و مسجد جامع اصفهان سه اثر ثبت شده جهانی این شهر است. اصفهان همچنین ۴۸۳ اثر ثبت شده ملی نیز دارد.

شیراز یکی از کلان‌شهرهای ایران است، این شهر مرکز استان فارس است؛ و در جنوب غربی ایران واقع شده و گنجینه‌ای از فرهنگ پارسی است. در این شهر ۷۴۹ اثر ثبت شده ملی و ۳ اثر ثبت شده جهانی وجود دارد.

بندرعباس یکی از بندرهای جنوب ایران است که اکنون بزرگ‌ترین بندر ایران و از نظر اقتصادی در سطح بسیار بالایی قرار دارد. این شهر دارای ۳۶ اثر ثبت شده ملی می‌باشد. درصد بسیار بالایی از ترانزیت کالا از طریق بنادر شهید رجایی و باهنر صورت می‌گیرد و از این جهت حائز اهمیت است.

ياسوج در کنار رودخانه بشار در تپه‌های متعدد در ارتفاع ۱۸۷۰ متری از سطح دریا قرار گرفته و به عنوان مرکز استان کهگیلویه و بویراحمد می‌باشد. استان کهگیلویه و بویراحمد دارای ۶۸۷ اثر ثبت شده ملی و ۵۱ اثر ناملموس است که شهر ياسوج به عنوان مرکزیت آن با ۱۹ اثر ثبت شده ملی و داشتن آبشارها و چشمه‌هایی که از دل کوه‌های زاگرس جوشیده‌اند، مناظر طبیعی بکری برای گردشگران خواهد بود (سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان تهران، ۱۳۹۲). ظرفیت‌های تاریخی و فرهنگی شهرهای مورد پژوهش در جدول ذیل (شماره ۱) به صورت خلاصه بیان شده است.

جدول ۱: ظرفیت‌های تاریخی و فرهنگی شهرهای مورد پژوهش

میراث ناملموس		میراث ملموس		
میراث ناملموس	میراث ناملموس	میراث ناملموس	میراث ناملموس	استان
<p>مراسم و مناسک محلی ویژه صنایع دستی و سوغات</p>	<p>جشن ها و سوگ ها</p>	<p>بناها و اماکن مذهبی</p>	<p>جاذبه های تاریخی باستانی</p>	<p>استان</p>
<p>مراسم زار(لیوار)- مراسم گلین یا قبله دعا- مراسم دم دم سحری- موسیقی بومی- سرودها و ترانه های فولکلوریک: شروه- صنایع دستی و سوغاتی: قالیبافی- گبه بافی- گلیم بافی- نمدمالی- حصیربافی- سوزن دوزی- گیوه دوزی- زنبیل و سبدبافی- جارو- سفالگری- قلیان (چلیم)- مشک- دولچه- لنج سغازی و قایق سازی- توربافی- مسقطی</p>	<p>جشن و سرورها: جشن و اعیاد ملی و مذهبی- جشن عروسی سرتراشون- یزله- ختنه سوران- سوگ ها: عزاداری و سینه زنی ماه محرم و رمضان</p>	<p>مجموع اماکن مذهبی: ۲مسجد و ۱۰زیارتگاه و ۲ کلیسا مساجد: بردستان- شیخ سعدون- مقابر و امامزاده: امام زاده سلیمان- امام زاده عبدالمهین- امام زاده میرمحمد- امام زاده میرارم- آرامگاه حاجی محمدابراهیم اصفهانی- آرامگاه سبویه کلیساها: مسیح مقدس- کلیسای قدیمی جزیره خارک-</p>	<p>مجموع آثار تاریخی : ۲۱ اثر به همراه ۵گورستان و ۵ تپه تاریخی کاخ ها: هخامنشی بردک سیاه ۱۳۵۰- کوروش برازجان ۱۳۵۰- کوشک اردشیر- قلعه ها: هلندی ۱۷۴۸- زارخضرخان- برج قلعه خورموج- دژ برازجان آب انبار و حمام ها: آب انبار قوام پوشهر و آب انبار درخت یا تنب کرو معابد: کلات- پوزنیدون(خدای دریا) معماری بومی: خانه قاضی- خانه رئیس علی دلواری- عمارت ملک- عمارت چهل خانه- عمارت دریاییگی- خانه دهدشتی- عمارت امیریه- عمارت کازرونی- مرکز محله های شنبذی و بهبهانی گورستان: گوردختر- قبر زرنال انگلیسی- گورستان شغاب- گورستان خارک- گورستان سیراف- تپه های باستانی: تل مرو- تل طلسمی- تل خندق- تل پهن- غار تاریخی چهل خانه</p>	<p>استان</p>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فصلنامه علمی - تخصصی شاخص کارآفرینی/۷۵

چهار محال و بختیاری

<p>مجموع آثار تاریخی: ۲۶ اثر</p> <p>سنگ نبشته های کوه فرخ و اشگفت سلمان- نقوش سنگی برجسته تنگ سولک- قلعه ها: قلعه دزک- شلمزار- اسعدیه چلیچه- جونقان- چالستر- تک</p> <p>سایر آثار: پل زمان خان- سنگ نوشته های مشروطیت (پیرغار)- حمام درب امامزاده- مدرسه علمیه- تونل کوه رنگ- پل دوپلان- پل شارلو- پل هوره- حمام فرادنبه- حمام سفیددشت- حمام شلمزار- حمام چلیچه- حمام شهرک در شهرکرد- حمام حاج عبدالله- حمام حاج محمدرضا خان- عمارت خانه فرخشهر- قلعه شمس آباد</p>	<p>مجموع اماکن مذهبی: ۶ مسجد و ۱۶ امام زاده به همراه ۱ آرامگاه و ۸ درخت مقدس</p> <p>مساجد: مسجد اتابکان- مسجد خان جامع- مسجدی جامع شهرک- کسجد جاکع چالستر- کیان- فرخشهر-</p> <p>امام زاده ها: حلیمه و حکیمه خاتون-</p> <p>باباپیراحمد- شیخ شبان- حمزه علی- امام زاده دستگرد- آرامگاه دهقان سامانی-</p> <p>درختان مقدس: درخت گلابی باباحیدر- بلوط اردل- درخت چنار آلیکوه- سیب در سمیرم- نارون در طافانک- بلوط شهرکرد- بلوط در ارجنگ- درخت بادام در نافچ-</p>	<p>کوچ ایلی بختیاری</p> <p>مراسم عروسی- بلکه</p> <p>بندون- شیرینی اشکنون-</p> <p>دست بوسون- قنداشکنون-</p> <p>اعیاد ملی و مذهبی</p> <p>سوگ ها: سوگواری</p> <p>های پرسوز و گداز با مرثیه گاگریو-</p> <p>موسیقی بومی و محلی:</p> <p>بیت- آلات موسیقی کرنا و ساز و دهل و طبل و نی-</p> <p>رقص عروسی- رقص دستمال-</p>	<p>مراسم طلب باران (کل الیکوسه)- مراسم چل کچلون-</p> <p>صنایع دستی: قالیبافی- چوخابافی-</p> <p>نمدمالی- کلاه مالی- گیوه دوزی- خورجین</p> <p>بافی- گلیم بافی- بافت سیاه چادر- جاجیم</p> <p>بافی- وریس- خور- پلاس- نمکدان- کلاه و دستکش- کمچه دان- جل- قفل سازی-</p> <p>صنایع دستی: قالیبافی- نقره سازی- قلم زنی- خاتم سازی- کاشی سازی- مینیاتور و میناسازی- قلم کاری- زری بافی- قلاب دوزی، گلدوزی ف سکمه دوزی و ملبله دوزی-</p> <p>نقاشی- منبت کاری- گز اصفهان</p>
---	---	---	---

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۷۶/ ظرفیت ها و توانمندی گردشگری پایدار فرهنگی در ایران

اصفهان	<p>مجموع آثار تاریخی: ۱۲۵ اثر</p> <p>کاخ ها: عالی قاپو- چهل ستون- هشت بهشت- تالار اشراف- باغ و کاخ تاریخی فین- باغ های تاریخی چهارباغ-</p> <p>قلعه ها: نارنج یا نارین قلعه- قلعه رستم بافران- مخروبه نیستانک- فارفان- دیو- آب انبار و حمام ها: آب انبار حاج صباغ- حمام عبدالرزاق- حمام بازار- حمام مجموعه اردهال- حمام باغ فین</p> <p>پلها: الله وردی خان- خواجه- شهرستان- مارنان- سعادت اباد- کاروانسراها: رباط شیخ علیخان- مرنجاب- مهیار- سن سن کاشان- امین الدوله- جارچی باشی-</p> <p>مناره ها: منارجنبان- چها دختر- مسجدعلی- ساریان- زیار- راهروان- دارالضیافه- باغ قوشخانه- دردشت و بخت آغا- غار- مسجد شعیا- گلدسته- مسجد شاه</p> <p>کتیبه ها: سردرخانقاه ابوسعود- سردر زاویه درب کوشک- سر در قیصریه- هارون ولایت- سردرمسجدجامع جورجیر- خانقاه نصرآباد- کتیبه مدرسه آفاقافور و مدرسه مریم بیگم- بازارها: اصفهان- کاشان- تیمچه امین الدوله- تیمچه حاج محمدحسین ملک التجار و حاج سیدحسین صباغ و سرای شریف خانه یا گمرک</p> <p>مدارس قدیمی: چهارباغ- مدرسه و مقبره باباقاسم- مدرسه ملاعبدالله- مدرسه جده و میرزاحسین و کاسه گران و نیماورد- مدرسه جلالیه- شمس اباد- مدرسه بزرگ صدر و آقا بزرگ کاشان</p> <p>خانه ها: خانه بروجردی ها- اخوان خرازی- پیرنیا- جمال قدسیه- شیخ الاسلام و محمدتقی لواف در اصفهان- خانه حبیبی و صوت الملک در خوانسار- خانه شریفیان و حاج سیدآقا و حکیم باشی و حاجی صالحی و لاجوردی ها و نراقی در کاشان.</p> <p>سایر آثار: کیوترخانه ها- گنبدباز- میدان امام- آتشگاه کوه سنگی- آتشکده ساسانی نطنز- آتشدان سنگی- تپه های سیلک- میدان های جنگ</p> <p>موزه ها: موزه چهلستون- موزه ملی کاشان-</p>	<p>مجموع اماکن مذهبی: ۱۲۱ اثر مساجد: مسجد جمعه یا جامع اصفهان- مسجد جامع عباسی یا امام- مسجد شیخ لطف الله- مسجد و مناره برسیان- مسجد گار- مسجد سین- مسجد جامع اردستان- مسجد جاع زواره و پامنار زواره- مسجد اشترجان- کاخ و مسجد دشتی و قطیبه و ذوالفقار و درب جویاره و ازیران و جارچی و باغ حاجی و آقانور و ساروتقی - مسجد مصری و حکیم و شفیعیه و حاجی منوچهر و سلیمان بیک و لنبان و ایلچی و علیقلی آقا - رکن الملک- مقصودییک- سرخی- میرعماد- علی نوش آباد</p> <p>آرامگاه ها: میرفندرسکی- شاه زادگان- میرزا رفیعا- ناله- شاه عباس کبیر در کاشان- فیض کاشانی- صائب تبریزی- بابا افضل کاشانی- همای شیرازی- محتشم کاشانی- میرمجدالدین اسماعیل باب الدشتی- ملافتح الله- سهراب سپهری- آرامگاه مجلسی و میرعماد- سید واقف- سیدحجت الاسلام شفتی- عبدالصمد نطنزی- باباقاسم- راشد بالله- نظام الملک- پیربکران- شهنشان- خاتون آبادی- حاج محمد جعفر آباده ای- قبه العلماء- خواجه سعد- شیخ ابولقاسن نصرآبادی- میراحمدنخعی- سلطان بخت آغا- بابارکن الدین-</p> <p>امام زاده ها: حبیب بن موسی- شاه زاده اسماعیل- شاهزاده عیسی و یحیی- شاه زاده محمد- اهزاده هادی- شاهزاده شاهسواران- شاه یلان- امامزاده غایب- امامزاده کرار- هلال بن علی- آقاعلی عباس- بییرداوود- سلطان حسین- سلطان محمود علوی- سلطان میراحمد- هارون بن موسی- سلطان عطابخش- طاهر و منصور- قاسم بن علی النقی-</p> <p>قاسم بن موسی بن جعفر- میرنشانه- درب زنجیر- زینبیه- امام زاده اسماعیل- بقعه شاه زید- امام زاده جعفر- ابراهیم- درب امام- بقعه ابولولو- بقعه ستی فاطمه- امامزاده شوری- امامزاده احمد</p>	<p>جشن ها: اعیاد ملی و مذهبی- نوروز- چهارشنبه سوری- بخت گشایی- فالگوش نشینی- قاشق زنی- فال گرفتن- کوزه شکستن- سبزه گره زدن- مراسم عروسی- مراسم عروسی ارمنیان- مراسم تولد ارمنیان- اعیاد ارمنیان- مراسم آب پاشان و تبرک انگور- مراسم گلاب گیری- جشن حکومت زن- جشن محصول سوگ ها: سوگواری ارمنیان-</p>

فصلنامه علمی - تخصصی شاخص کارآفرینی/ ۷۷

<p>موسیقی بومی: عاشیق ها، چنگیان و ساریان- رقص های محلی- مراسم ویژه عشایری مثل کوساگلین</p> <p>صنایع دستی: قلیبافی- پارچه بافی- حصیربافی- سفالگری- نقره کاری و مسگری و خاتم کاری</p>	<p>جشن های ملی و مذهبی</p> <p>عروسی و همسرگزینی- مراسم فرا رسیدن سال نو در عسایر</p> <p>قشقایی</p> <p>سوغ ها: عزاداری ماه محرم- سوگ افراد از دست رفته به مدت یک هفته-</p>	<p>مجموع اماکن مذهبی: ۴۹ اثر</p> <p>آتشکده ها: آذرخش- آذرجو- کنارسیاه- قدمگاه- ویرانه های آتشکده- آتشکده پاسارگاد- کاریان- فیروزآباد- هخامنشی- حفره ای آتشدان- آتشکده صمیگان- کازرون- بزرگ جره- فراش بند- فرازمرآورخذایا-</p> <p>سایر آثار تاریخی: دروازه قرآن- مدرسه خان- مدرسه آقاباباخان- بنای عمارت- عمارت دیوانخانه- دهن شیر- مسجدسنگی- کلیسای ارامنه</p> <p>مساجد: مسجدوکیل- مسجدجامع عتیق شیراز- مسجدنصیرالملک- مسجدنو- مسجد جامع نی ریز- مسجد جامع داراب- مسجد سروی- مسجد خواجه- مسجد جامع ابرقو- مسجد جامع سوریان-</p> <p>آرامگاه و امام زاده ها: شاه داعی الی الله- شاه شجاع مظفری- شیخ روزبهان- آرامگاه شیخ کبیر و شیخ محمد لاهیجی- آرامگاه مشرقین و شاه چراغ- آرامگاه سبویه- بقعه سید تاج الدین غریب- بقعه چهل تنان- امام زاده درآهین- گنبدعلی- مقبره طاووس- مزارپیرحمزه سبزویش- بقعه سیدمیرمحمد- تکیه هفت تنان- آستانه سیدعلاءالدین حسین(ع)- بقعه علی بن حمزه- آیش خاتون- آرامگاه حسن پیرمیراد- شاه زاده ابوالقاسم معروف به امامزاده- آرامگاه دحیه کللی- شاه ابوذکریا- امام زاده بریز- بقعه شهدا و پیربناء و بی بی دختران- امامزاده اه میرعلی حمزه و شاه حمزه- آرامگاه گوردختر کوروش کبیر- قبر جاماسب- آرامگاه حافظ و سعدی</p>	<p>مجموع آثار تاریخی: ۱۰۲ اثر</p> <p>کاخ ها: مجموعه تخت جمشید- بارکوروش- کاخ اختصاصی کوروش- بقایای کاخ سلطنتی هخامنشی- قصر آئینه(دختر)- قصرکیارث- قصر ابونصر- کاخ ساسانی- قصر اردشیر بابکان- ارگ کریمخانی- باغ ایلخانی- باغ نشاط- کلاه فرنگی باغ نظر- قلعه ها: ضحاک- مهرک- تبر(خورشه)</p> <p>قدمگاه- اژدهاپیکر- قبرمادرنادرشاه- قلعه قبر- قلعه دختر- قلعه چرو- قلعه ککا- قلعه سفید- گهواره دیو- دیمه میل- شاه جهان احمد- روی رنه- ایزدخواست- قلعه استخر- برج زندان سلیمان-</p> <p>آب انبار و حمام ها: آب انبار سیدجعفری- حمام باغ نشاط- حمام وکیل- حمام عفیف آباد-</p> <p>پل ها و معابر: علی بن حمزه- عباسی- خان- بند امیر- پیرین- آبگینه</p> <p>تپه ها: تخت سلیمان- تل تیموریان- تل قلعه- تل قلعه حسن آباد- تل کمین- تل حکوان- تل ضحاک- تل سیاه- تل ریگی- تپه قصر بهرام- تپه جلگه مرودشت</p> <p>نقش های سنگی و کتیبه ها: نقش شاپور- کتیبه کورنگون- نقش بهرام- نقوش برجسته تنگاب- سنگ نبشته پهلوی تنگ براقی- نقش رجب- تخت رستم یا گوهر- نقش رستم- نقوش برجسته عهد عیلام-</p> <p>غارها: مغازه شیخ علی- غار تنگ چوگان-</p> <p>کاروانسراها: کاروانسرای عهد ساسانی</p> <p>بازارهای قدیمی: بازاروکیل شیراز- سرای مشیر- بازارقیصریه لار- بازار نو شیراز</p> <p>موزه تخت جمشید- موزه نارنجستان- موزه پارس- موزه تاریخ طبیعی و تکنولوژی- موزه نظامی عفیف آباد- موزه شهدای شیراز- موزه شاه چراغ، احمدبن موسی</p>	<p>۳</p>
--	---	---	---	----------

۷۸ / ظرفیت ها و توانمندی گردشگری پایدار فرهنگی در ایران

مهرگان	<p>مجموع آثار تاریخی: ۲۰ اثر</p> <p>عمارت ها: کلاه فرنگی - عمارت فکری - قلعه ها: لشتان - پرتغالی ها - لافت - هزاره (بی بی مینو) - خمیر - هرمز - آب انبارها: آب انبار بی بی - آب انبار خربز - چاه پرتغالی ها - چاه های بندر لافت - سایر آثار تاریخی: شهر قدیمی خربز - اسکله باستانی بندر لافت - تپه کولغان قشم - سد بالاتل - شهر باستانی کنگ - محله باستانی سورو - پل لاتیدان - حمام گله داری بازارهای سنتی: پنجشنبه بازار میناب - بازار ماهی بندرعباس</p>	<p>مجموع اماکن: ۱۹ اثر</p> <p>مساجد قدیمی: مسجد و مناره ملک بی عباس - مسجد دژکان - مسجد منبر کهنه - مسجد ناصری - مسجد جامع بندرعباس - مسجد برخ (جزیره قشم) - مسجد صحرا باغی - مسجد جامع قشم</p> <p>زیارتگاه ها و امام زاده ها: زیارتگاه بی بی مریم - بقعه شیخ برخ الاسود - زیارتگاه شاه شهید (نمایشگاه مهری) - زیارتگاه شیخ اندرآبی - امام زاده خواجه خضر - امام زاده شاه محمدتقی - امام زاده سید مظفر - امام زاده سید کامل - امام زاده امیر دیوان معابد: معبد هندوها - نمایشگاه میترا -</p>	<p>جشن ها و اعیاد ملی و مذهبی -</p> <p>عید نوروز و چهارشنبه سوری</p> <p>مراسم عید قربان - مراسم پانزده شعبان - مراسم جشن عروسی</p>	<p>رقص های رزف و کودایی و لافتی</p> <p>مراسم زار - مراسم قبله دعا - مراسم قربانی برای بارش باران - مراسم زنبیل گردان - مراسم دعا در امامزاده سید مظفر - مولودی خوانی - موسیقی بومی: یزله - سیالو - صنایع دستی: سفالگری - گلابتون دوزی - شک دوزی - شیریکی پیچ - خوس (خوص) دوزی - بادوله دوزی - چادرشب بافی - قالببافی - سیدبافی و حصیربافی - سوزن دوزی - صنایع دستی دریایی -</p>
کهگیلویه و بویر احمد	<p>مجموع آثار تاریخی: ۶۳ اثر</p> <p>اشکفت شاه پیچاب - پل ساسانی پرین - جاده سنگفرش تنگ الله اکبر - روستای باستانی شاه بهرام - قلعه بانو گشسب - قلعه آرو - قنات های هخامنشی باشت - مجموعه چهارصفه خان احمد - تپه باستانی تل خسرو - استودانهای بهمنی - بقایای بناهای سنگی تنگ کپ - دژ نادر یا کلات النظیر - نقوش برجسته سنگی تنگ سولک - اشکفت دوفیری - بقایای برج خرفخانه - پل پاتاره - پل کتا - تپه باستانی دم چنار - تپه ده کهنه سیسخت - تپه قلعه چه ۱ - تپه قلعه چه ۲ - تپه و کوشک باستانی ملاچانیه - تخت شاه نشین - ده دنا - غار روستای سینه نمک - قلعه کک کهزاد - محوطه تاریخی آباد - محوطه تاریخی باباحاجی - محوطه تاریخی باد هوا - محوطه تاریخی باغ شفتالو - محوطه تاریخ ۵ ده پایین - محوطه تاریخی زنگوا - محوطه تاریخی سترنگ سارون - محوطه تاریخی قلعه کهنه - محوطه تاریخی کوشک گروه - بافت تاریخی دهدشت - پل قلعه دختر - حمام صفوی بلاد شاهپور - قلعه دیشموک - کاروانسرای صفوی بلاد شاهپور - بنای ملک ناس - بند انبارگاه - پل خیری و محمدخان - پل ساسانی خیرآباد - چهارطاقی خیرآباد - دژ سلیمان - قلعه شامبراکان - کاروانسرای خان عوض - کوشک گدنگون - غار آب کناری - اشکفت داوودی - غار پیرزن - غار تاجلی - غار خی - غار ده شیخ - غار شاه بهرام - غار کبوتر - غار گاکال - غار مس - غار نزل - غار نول - غار نی نه</p>	<p>مجموع اماکن مذهبی: ۵ اثر</p> <p>قبرستان دلی شبلیز - میلهای سنگی دوگور دوبا</p> <p>گورستان باستانی چال شاهین لما - گنبد بابا کلان - گنبد لیشر</p>	<p>جشن ها: جشن انار - سوگ ها: مراسم تعزیه بزرگ لنده - مراسم سحرخوانی روستای کریک -</p>	<p>آیین برداشت شالی (برنج و گندم) - آیین های ازدواج - بازی محلی تی تی - رنگریزی سنتی - جاجیم بافی - سله بافی - شالی کاری - باروت سازی سنتی - کوچ عشایر - مهارت بافت گلیم مشته - مهارت بافت گلیم نقش برجسته - خراطی سنتی - ساخت دلچه آب - ساخت مشک آب - مهارت نگارش قرآن طوماری</p>

منبع: (زندهدل و دستیاران، ۱۳۷۷: مجموعه راهنمای جامع ایران گردی)

کشور ایران یکی از کشورهای بی نظیر دنیا است که می‌تواند تمام داشته‌ها و امکانات کشورهای دیگر را برای گردشگران تأمین نماید. منابع طبیعی بسیار غنی و متنوع، آب‌وهوای متنوع، آثار تاریخی متنوع و گران‌بها و بی‌نظیر، آثار ملموس و غیرملموس گوناگون همه و همه از سرمایه‌های باارزش ملی این کشور هستند که می‌توانند با برنامه‌ریزی صحیح، گردشگران را به خود جذب نماید و درآمد هنگفتی را جایگزین درآمد نفتی نماید. در هر استانی، هر شهری، هر بخشی و هر روستایی منابع غنی طبیعی، آثار تاریخی و فرهنگی و دیگر منابع موردنیاز گردشگران را بستگی به نیاز گردشگران و نوع گردشگری آن‌ها دارا می‌باشد. متأسفانه با داشتن این همه امکانات کشور ایران نتوانسته است به جایگاه مطلوب خود در جهان دست پیدا کند و از توسعه گردشگری بهره کافی ببرد. با توجه به عدم موفقیت در توسعه صنعت گردشگری فرهنگی در ایران؛ با وجود داشتن آثار تاریخی غنی، عوامل آب و هوایی مستعد و مناطق جغرافیایی متناسب با گردشگری در این صنعت، لزوم بررسی سایر مؤلفه‌های تأثیرگذار در گردشگری فرهنگی مشخص می‌گردد.

پیشینه تحقیق

پژوهش‌های مختلفی در خارج و در داخل ایران در خصوص پایداری صنعت گردشگری و عوامل مؤثر بر پایداری گردشگری فرهنگی انجام شده است. در این تحقیقات ابعاد مختلف پایداری در صنعت گردشگری مورد پژوهش قرار گرفته است.

Ismagilova و همکاران در سال (۲۰۱۵) به پژوهشی تحت عنوان «کاربرد میراث تاریخی به عنوان یک عامل در توسعه گردشگری» پرداختند. این مقاله تجربه کشورهای اروپای غربی در به‌کارگیری از میراث فرهنگی شهرها برای هدف اجتماعی و توسعه اقتصادی منطقه را بررسی می‌کند. طبق نتایج این مطالعه، میراث تاریخی و فرهنگی نقش بسیار مهمی در توسعه گردشگری داخلی ایفا می‌کنند. در بیشتر مناطق روسیه از میراث تاریخی و فرهنگی برای بهبود موقعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استفاده می‌شود. Bodosca و همکار در سال (۲۰۱۵) به پژوهشی تحت عنوان «توسعه گردشگری بعد از پیاده‌سازی راهبردهای پایداری در نیمت کانتی» پرداختند. هدف از این مقاله مشخص کردن چالش‌هایی است که باعث عدم توسعه میراث فرهنگی نیمت کانتی شده است و نتایجی را در قبال کل پروسه توسعه پایدار طراحی نماید. بر اساس تحقیقات به عمل آمده توسعه پایدار گردشگری با موانع مختلفی مثل اولویت سیاست‌های اقتصاد ملی، ساختار مدیریت

دولتی و ارتباط وزارتخانه‌ها مواجهه است. Stratan و همکاران در سال (۲۰۱۵) به پژوهشی تحت عنوان «تعریفی از پتانسیل‌های گردشگری فرهنگی در جمهوری مولدووا از طریق فرهنگ مصرف در میان گردشگران» پرداختند. در این پژوهش موضوع گردشگری فرهنگی در کشور مولدووا بررسی شد و نتایج نشان داد که موقعیت مناسب و اهداف خلاقانه‌ای در جهت توسعه پایدار گردشگری فرهنگی در این کشور وجود دارد. حلبیان و همکاران در سال (۱۳۹۲) به پژوهشی تحت عنوان «بررسی اقلیم گردشگری شهر شهرکرد در جهت توسعه پایدار شهری» پرداختند. در این مقاله به تدوین استراتژی‌های مناسب برای نقاط ضعف و تهدیدات جایگاه شهر شهرکرد به عنوان منطقه گردشگری پرداخته شده است. نتایج این پژوهش نشان‌دهنده عدم وضعیت مناسب گردشگری علیرغم وجود جاذبه‌های تمدنی و گردشگری- تفریحی در شهر شهرکرد می‌باشد؛ که نیازمند مدیریت یکپارچه و پیاده‌سازی استراتژی‌های مناسب می‌باشد. سقائی و همکاران در سال (۱۳۹۳) به پژوهشی تحت عنوان «بررسی توانمندی‌های گردشگری شهر ساحلی بوشهر بر اساس مدل سوات و تاپسیس» پرداختند. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که تمامی پتانسیل‌های گردشگری در شهر بوشهر در توسعه اجتماعی و فرهنگی آن تأثیر می‌گذارد و همچنین کمبود امکانات و خدمات، مانع توسعه گردشگری در شهر بوشهر شده است. شفیعی و همکاران در سال (۱۳۹۵) به پژوهشی تحت عنوان «گردشگری پایدار از تئوری تا تحقق: یک رویکرد انتقادی» پرداختند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که هم‌زمان با اهمیت یافتن صنعت گردشگری، پیامدهای زیست‌محیطی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی - فرهنگی آن نیز بیش از پیش در کانون توجه قرار گرفته است. ریشه عدم تحقق اصول گردشگری پایدار در جوامع در دو عامل اصلی نهادینه نشدن اصول در نظام اخلاقی و ارزشی جوامع و بی‌توجهی به ضرورت ایجاد یک فرهنگ پایبند به اصول پایداری و ضعف نظام سیاست‌گذاری سنتی حاکم بر گردشگری است.

روش تحقیق

این تحقیق به دنبال بررسی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های شاخص‌های گردشگری پایدار فرهنگی در ایران است. بر این اساس سؤال اصلی این تحقیق این است که به ترتیب مهم‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین عامل در گردشگری پایدار فرهنگی ایران چیست؟ به نظر می‌رسد

که عوامل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، مدیریتی و زیست‌محیطی تأثیر معناداری به عنوان مؤلفه‌های شاخص گردشگری پایدار فرهنگی در ایران داشته باشند. برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده آمار تحلیلی به دو صورت آمار توصیفی و استنباطی مطرح می‌گردد. در ابتدا با استفاده از آمار توصیفی، شناختی از وضعیت و ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخ‌دهندگان حاصل می‌شود و سپس یافته‌های توصیفی مرتبط با متغیرهای اصلی تحقیق مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته‌اند و در ادامه در آمار استنباطی این تحقیق به بررسی روابط علی بین متغیرهای موجود در مدل مفهومی تحقیق می‌پردازد. در این روش ابزار گردآوری داده‌های اولیه از طریق پرسشنامه و مصاحبه منظم می‌باشد. در تحقیق حاضر با استفاده از نظر صاحب‌نظران و اساتید راهنما و مشاور، عوامل مرتبط با موضوع شناسایی شده و با استفاده از مقیاس درجه‌بندی لیکرت پرسشنامه مقدماتی تهیه گردید. پس از تعیین اعتبار و روایی آن، پرسشنامه نهایی تهیه و اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری شده است. تجزیه و تحلیل داده‌های آماری در این تحقیق به وسیله نرم‌افزار SPSS23 و Smart PLS3 انجام می‌شود در این بخش سعی شده است که تمام عملیات آماری انجام شده بر روی پرسشنامه در قالب دسته‌بندی معین، ارائه شود. برای بررسی میزان تأثیر و اولویت‌بندی مؤلفه‌های این شاخص از آزمون فریدمن استفاده شده است.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در پژوهش حاضر، با توجه به ماهیت فرضیه‌ها و نوع متغیرها از روش‌های موجود در آمار توصیفی نظیر جداول توزیع فراوانی مطلق، میانگین جهت بررسی و مقایسه اطلاعات جمع‌آوری شده از طریق پرسشنامه و در بخش آمار استنباطی نیز از آزمون همبستگی و رگرسیون برای آزمون فرضیه‌ها، t دو نمونه‌ای و تحلیل واریانس برای مقایسه میانگین پاسخگویی گروه‌های مستقل و روش‌های معادلات ساختاری استفاده شده است که در نهایت برای تجزیه و تحلیل و به‌کارگیری این آزمون‌ها از نرم‌افزار SPSS 23, Smart PLS3 استفاده شد.

اولویت‌بندی مؤلفه‌های شاخص فرهنگی در مدل گردشگری پایدار فرهنگی

در جدول زیر اولویت‌بندی این مؤلفه‌ها قابل مشاهده می‌باشد. با توجه به جدول ۲ مشهود است که از نظر پاسخ‌دهندگان نیاز به آموزش، مهارت منابع انسانی، ایجاد پایگاه‌های

علمی و آموزشی و حفظ فرهنگ محلی چهار اولویت اول و بقیه شاخص‌ها در اولویت پایین‌تری قرار می‌گیرند.

جدول ۲- رتبه مؤلفه‌های شاخص فرهنگی

رتبه	میانگین رتبه	
1	6.16	f1 گردشگری پایدار فرهنگی نیاز به آموزش دارد.
2	6.09	f2 گردشگری پایدار فرهنگی نیاز به مهارت منابع انسانی متخصص دارد.
7	2.11	f3 گردشگری پایدار فرهنگی موجب تأثیر منفی در فرهنگ جامعه میزبان می‌شود.
6	4.22	f4 عدم ایجاد گردشگری پایدار فرهنگی به علت فقر فرهنگ گردشگر پذیری است.
5	4.68	f5 گردشگری پایدار فرهنگی باعث حفظ فرهنگ محلی می‌شود.
4	5.38	f6 گردشگری پایدار فرهنگی نیاز به پایگاه‌های علمی و آموزشی دارد.
3	5.52	f7 برای برقراری گردشگری پایدار فرهنگی جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی مورد نیاز شهرها است.
8	1.84	f8 گردشگری پایدار فرهنگی نمی‌تواند از تجربیات کشورهای پیشرفته در گردشگری استفاده کند.

اولویت‌بندی مؤلفه‌های شاخص اقتصادی در مدل گردشگری پایدار فرهنگی

در جدول زیر اولویت‌بندی این مؤلفه‌ها قابل مشاهده می‌باشد. با توجه به جدول ۳ مشهود است که از نظر پاسخ‌دهندگان گردشگری فرهنگی از لحاظ شاخص اقتصادی در اولویت اول بر اشتغال‌زایی، زیرساخت مناسب، توسعه اقتصادی و اثربخشی برنامه توسعه و در نهایت بر بازاریابی متکی است.

جدول ۳- رتبه مؤلفه‌های شاخص اقتصادی

رتبه	میانگین رتبه	مؤلفه‌ها	متغیر
۴	9.82	۹- گردشگری پایدار فرهنگی نیاز به اثربخشی برنامه‌های توسعه دارد.	egh9
۲	10.60	۱۰- برای برقراری گردشگری پایدار فرهنگی زیرساخت‌های مناسب مورد نیاز است.	egh1 0
۹	7.50	۱۱- گردشگری پایدار فرهنگی به علت کمبود و نامناسب بودن اقامتگاه‌ها نمی‌تواند مستقر یابد	egh1 1
۱۲	3.30	۱۲- گردشگری پایدار فرهنگی باعث افزایش درآمد ملی می‌شود.	egh1 2
۱	10.77	۱۳- گردشگری پایدار فرهنگی می‌تواند اشتغال‌زایی به وجود آورد.	egh1 3
۱۴	3.00	۱۴- گردشگری پایدار فرهنگی نیاز به بازاریابی دارد.	egh1 4

۱۳	3.26	۱۵-گردشگری پایدار فرهنگی نیاز به برند ویژه گردشگری ندارد.	egh1 5
۱۰	6.05	۱۶-گردشگری پایدار فرهنگی به علت تبلیغات نامناسب ایجاد نمی شود.	egh1 6
۸	8.45	۱۷-گردشگری پایدار فرهنگی با آمیخته بازاریابی (قیمت، مکان، مردم، برنامه ریزی، محصول، ترویج، شواهد فیزیکی) رابطه مستقیم دارد.	egh1 7
۳	10.13	۱۸-گردشگری پایدار فرهنگی موجب توسعه اقتصادی می گردد.	egh1 8
۱۱	3.42	۱۹-گردشگری پایدار فرهنگی نیاز به سرمایه گذاری بخش خصوصی دارد.	egh1 9
۷	9.42	۲۰-گردشگری پایدار فرهنگی نیاز به سیستم حمل و نقل زمینی دارد.	egh2 0
۵	9.66	۲۱-گردشگری پایدار فرهنگی نیاز به سیستم حمل و نقل هوایی دارد.	egh2 1
۶	9.62	۲۲-گردشگری پایدار فرهنگی نیاز به مبلمان شهری جامعه میزبان دارد.	egh2 2

اولویت بندی مؤلفه های شاخص اجتماعی در مدل گردشگری پایدار فرهنگی

در جدول زیر اولویت بندی این مؤلفه ها قابل مشاهده می باشد. با توجه به جدول ۴ مشهود است که از نظر پاسخ دهندگان گردشگری فرهنگی از لحاظ شاخص اجتماعی در اولویت اول، بر ارائه خدمات زیرمجموعه صنعت گردشگری تأکید شده و پس از آن به ترتیب، ایجاد انگیزه برای ساکنان محلی، به حمایت جامعه میزبان و انعطاف پذیری جامعه میزبان متکی می باشد.

جدول ۴- رتبه مؤلفه های شاخص اجتماعی

رتبه	میانگین رتبه	مؤلفه ها	متغیر
۱۰	2.44	۲۳-گردشگری پایدار فرهنگی باعث عوارض اجتماعی می شود.	ej23
۷	6.34	۲۴-گردشگری پایدار فرهنگی موجب تأثیر مثبت در ارزش های اجتماعی جامعه میزبان می شود.	ej24
۳	7.20	۲۵-ایجاد گردشگری پایدار فرهنگی به حمایت جامعه میزبان نیاز دارد.	ej25
۵	6.82	۲۶-گردشگری پایدار فرهنگی با انعطاف پذیری جامعه میزبان ارتباط دارد.	ej26
۲	7.43	۲۷-لازمه گردشگری پایدار فرهنگی ایجاد انگیزه برای ساکنان محلی در مشارکت برنامه های گردشگری می باشد.	ej27
۴	6.85	۲۸-گردشگری پایدار فرهنگی تحت تأثیر جامعه میزبان می باشد.	ej28
۶	6.36	۲۹-لازمه گردشگری پایدار فرهنگی مهمان نوازی جامعه میزبان است.	ej29
۸	5.64	۳۰-گردشگری پایدار فرهنگی مناسبتی با استعداد منابع انسانی جامعه میزبان دارد.	ej30

ej31	۳۱- گردشگری پایدار فرهنگی نیاز به تشکل‌های مردمی بخش خصوصی (NGO) دارد.	6.85	۴
ej32	۳۲- گردشگری پایدار فرهنگی به ارائه خدمات زیرمجموعه صنعت گردشگری ارتباط دارد.	7.45	۱
ej33	۲۳- گردشگری پایدار فرهنگی باعث ایجاد ناهنجاری‌های اجتماعی می‌شود.	2.62	۹

اولویت‌بندی مؤلفه‌های شاخص سیاسی در مدل گردشگری پایدار فرهنگی

در جدول زیر اولویت‌بندی این مؤلفه‌ها قابل مشاهده می‌باشد. با توجه به جدول ۵ مشهود است که از نظر پاسخ‌دهندگان گردشگری فرهنگی از لحاظ شاخص سیاسی در اولویت اول، بر امنیت تأکید شده و سپس روابط بین‌المللی و نقش حکومت و ذیفعان سیاست آمده است.

جدول ۵- رتبه مؤلفه‌های شاخص سیاسی

رتبه	میانگین رتبه	مؤلفه‌ها	متغیر
۴	1.32	گردشگری پایدار فرهنگی با نقش ذیفعان سیاست در جامعه میزبان رابطه مستقیم دارد	sia 34
۳	2.63	گردشگری پایدار فرهنگی با نقش حکومت در جامعه میزبان رابطه مستقیم دارد	sia 35
۲	2.94	گردشگری پایدار فرهنگی با روابط بین‌المللی رابطه دارد	sia 36
۱	3.11	لازمه گردشگری پایدار فرهنگی امنیت گردشگران می‌باشد	sia 37

اولویت‌بندی مؤلفه‌های شاخص مدیریتی در مدل گردشگری پایدار فرهنگی

در جدول زیر اولویت‌بندی این مؤلفه‌ها قابل مشاهده می‌باشد. با توجه به جدول ۶ مشهود است که از نظر پاسخ‌دهندگان گردشگری فرهنگی از لحاظ شاخص مدیریتی در اولویت اول، مدیریت یکپارچه و متخصص سپس برنامه راهبردی، حفاظت و توسعه منابع، برنامه‌ریزی، حمایت دولت و سایر موارد آمده است.

جدول ۶- رتبه مؤلفه‌های شاخص مدیریتی

رتبه	میانگین رتبه	مؤلفه‌ها	متغیر
۷	5.73	گردشگری پایدار فرهنگی با آینده‌نگری منابع انسانی ارتباط دارد.	mod38
۸	5.12	گردشگری پایدار فرهنگی در این مناطق از نظام سیاست‌گذاری برخوردار است.	mod39
۴	6.80	گردشگری پایدار فرهنگی نیاز به برنامه‌ریزی دارد.	mod40
۳	6.88	برای استقرار گردشگری پایدار فرهنگی به حفاظت و توسعه منابع نیاز می‌باشد.	mod41
۱	6.95	گردشگری پایدار فرهنگی نیاز به مدیریت یکپارچه و متخصص دارد.	mod42
۵	6.73	برای زیرساخت‌های گردشگری پایدار فرهنگی نیاز به حمایت دولت می‌باشد.	mod43
۱۰	1.51	گردشگری پایدار فرهنگی به پایگاه‌های اطلاعات گردشگری و بانک اطلاعاتی نیاز دارد.	mod44
۶	6.36	گردشگری پایدار فرهنگی نیاز به طرح جامع گردشگری دارد.	mod45
۲	6.90	گردشگری پایدار فرهنگی نیاز به برنامه راهبردی یا (استراتژیک) دارد.	mod46
۹	2.01	گردشگری پایدار فرهنگی نیاز به تغییر ساختار سازمانی (دولتی) ندارد.	mod47

اولویت‌بندی مؤلفه‌های شاخص زیست‌محیطی در مدل گردشگری پایدار فرهنگی

در جدول زیر اولویت‌بندی این مؤلفه‌ها قابل مشاهده می‌باشد. با توجه به جدول ۷ مشهود است که از نظر پاسخ دهندگان گردشگری فرهنگی از لحاظ شاخص زیست‌محیطی در اولویت اول، حفاظت و نگهداری محیط زیست است و سپس ایجاد ترافیک در منطقه و سایر موارد به ترتیب آمده است.

جدول ۷- رتبه مؤلفه‌های شاخص زیست محیطی

رتبه	میانگین رتبه	مؤلفه‌ها	متغیر
۱	4.54	گردشگری پایدار فرهنگی محیط زیست را حفظ و نگهداری می‌کند.	zis48
۵	2.51	گردشگری پایدار فرهنگی بهداشت و سلامت جامعه را به خطر می‌اندازد.	zis49
۳	2.53	گردشگری پایدار فرهنگی موجب آلودگی محیط زیست می‌گردد.	zis50
۴	2.52	گردشگری پایدار فرهنگی با قوانین ترافیکی حمل و نقل شهری ارتباطی ندارد.	zis51
۲	2.90	گردشگری پایدار فرهنگی باعث ایجاد ترافیک در منطقه می‌گردد.	zis52

اولویت‌بندی شاخص‌های مدل گردشگری پایدار فرهنگی

آمار توصیفی شاخص‌های گردشگری پایدار فرهنگی در جدول ۸ مشهود می‌باشد.

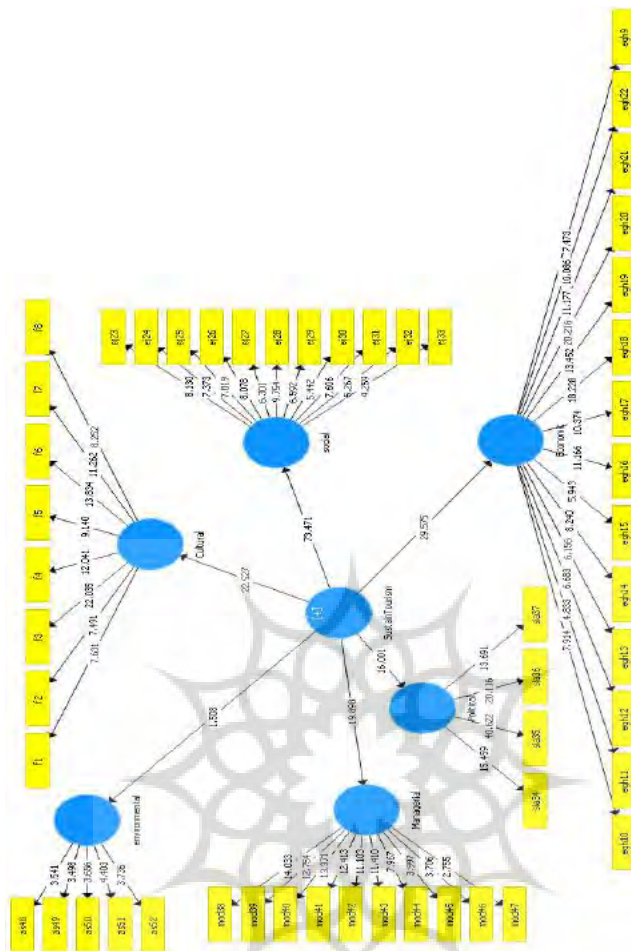
جدول ۸- آمار توصیفی شاخص‌های گردشگری پایدار فرهنگی

مؤلفه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	مینیمم	ماکزیمم
فرهنگی	128	3.8066	.38259	3.00	5.00
اقتصادی	128	3.4632	.26605	2.64	4.00
اجتماعی	128	3.8899	.55099	2.82	5.45
سیاسی	128	3.8965	.44315	2.50	5.00
مدیریتی	128	3.8965	.44315	2.50	5.00
زیست محیطی	128	2.4984	.59287	1.40	4.20

در جدول زیر اولویت‌بندی این مؤلفه‌ها قابل مشاهده می‌باشد. با توجه به جدول ۹ مشهود است که از نظر پاسخ‌دهندگان گردشگری فرهنگی شاخص اجتماعی در اولویت اول، سپس شاخص اقتصادی در رتبه دوم، شاخص فرهنگی رتبه سوم، شاخص سیاسی رتبه چهارم، شاخص مدیریتی رتبه پنجم و شاخص زیست‌محیطی رتبه ششم را دارا می‌باشند که در جدول ۹ نشان داده شده است.

جدول ۹- رتبه شاخص‌های مدل گردشگری پایدار فرهنگی

رتبه	میانگین رتبه	مؤلفه‌ها	متغیر
3	3.43	فرهنگی	Cultural
2	3.47	اقتصادی	Economic
1	3.60	اجتماعی	Social
4	3.30	سیاسی	Political
5	2.89	مدیریتی	Managerial
6	1.60	زیست محیطی	Cultural

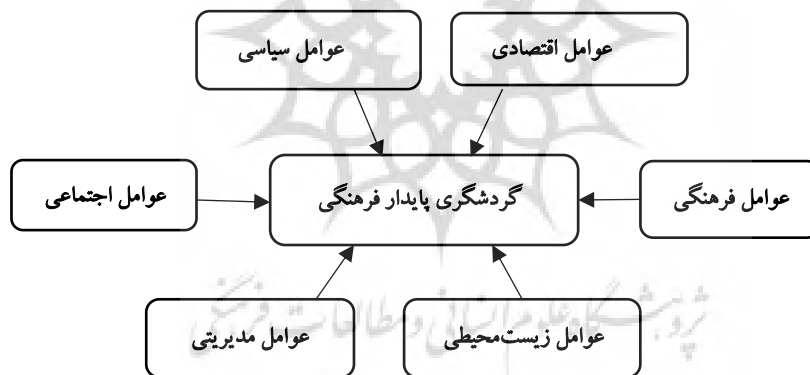

شکل ۱- ضرایب معنی داری مدل ساختاری (کلی)

نتیجه گیری

در حال حاضر از تمام امکانات و داشته‌های گردشگری استفاده نمی‌شود. این تحقیق نشان می‌دهد که با وجود داشتن ظرفیت‌های تاریخی و فرهنگی بسیار، گردشگری در ایران نیاز به موارد و متغیرهای دیگری نیز دارد که بایستی این متغیرها را شناخت و آن‌ها را یا تغییر داد یا اصلاح کرد. نتایج تحقیق نشان داد شاخص‌های بررسی شده شامل عوامل اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، سیاسی، فرهنگی و مدیریتی بر توسعه گردشگری پایدار فرهنگی به‌طور معنی‌دار تأثیر دارد. همچنین از بین مؤلفه‌های شاخص فرهنگی نیاز به

آموزش، مهارت منابع انسانی، ایجاد پایگاه‌های علمی و آموزشی و حفظ فرهنگ محلی چهار اولویت اول و بقیه شاخص‌ها در اولویت پایین‌تری قرار می‌گیرند. از لحاظ شاخص اقتصادی در اولویت اول بر اشتغال‌زایی، زیرساخت مناسب، توسعه اقتصادی و اثربخشی برنامه توسعه و در نهایت بر بازاریابی متکی است. از لحاظ شاخص اجتماعی در اولویت اول، بر ارائه خدمات زیرمجموعه صنعت گردشگری تأکید شده و پس از آن به ترتیب، ایجاد انگیزه برای ساکنان محلی، به حمایت جامعه میزبان و انعطاف‌پذیری جامعه میزبان متکی می‌باشد. از نظر پاسخ دهندگان گردشگری فرهنگی از لحاظ شاخص سیاسی در اولویت اول، بر امنیت تأکید شده و سپس روابط بین‌المللی و نقش حکومت و ذیفعان سیاست آمده است. از لحاظ شاخص سیاسی در اولویت اول، مدیریت یکپارچه و متخصص سپس برنامه راهبردی، حفاظت و توسعه منابع، برنامه‌ریزی، حمایت دولت و سایر موارد آمده است. از لحاظ شاخص زیست‌محیطی در اولویت اول، آینده‌نگری منابع انسانی است و سپس تغییر ساختار سازمانی، برنامه‌ریزی و سایر موارد به ترتیب آمده است. در نهایت با توجه به جدول ۹ مشهود است که از نظر پاسخ دهندگان گردشگری فرهنگی شاخص اجتماعی در اولویت اول، سپس شاخص اقتصادی در رتبه دوم، شاخص فرهنگی رتبه سوم، شاخص سیاسی رتبه چهارم، شاخص مدیریتی رتبه پنجم و شاخص زیست‌محیطی رتبه ششم را دارا می‌باشند.

شکل ۲- مدل گردشگری پایدار فرهنگی

پیشنهادات

در راستای بهبود گردشگری پایدار فرهنگی پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

با توجه به اولویت شاخص‌های مطرح شده در این مدل شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی برای بهبود گردشگری پایدار فرهنگی از اهمیت به سزایی برخوردار است.

• با افزایش خدمات در زیرمجموعه‌های صنعت گردشگری و ایجاد انگیزه برای ساکنان محلی در مشارکت برنامه‌های گردشگری (مانند برگزاری فستیوال‌های غذای محلی، بازی‌های محلی، صنایع دستی محلی، پذیرایی به شیوه محلی، لباس‌های محلی...) باعث افزایش انگیزه در ساکنان می‌گردد و حمایت بخش دولتی و خصوصی از جامعه میزبان را طلب می‌کند و در این حین آمادگی لازم در ساکنین در جهت پذیرایی و پذیرش گردشگر را در جامعه میزبان ایجاد می‌نماید.

• از آنجایی که گردشگری پایدار فرهنگی می‌تواند موجب کارآفرینی و اشتغال‌زایی گردد لذا توسعه و گسترش زیرساخت‌های مناسب صنعت گردشگری موجب توسعه اقتصادی می‌گردد و برای اثربخشی در صنعت گردشگری احتیاج به برنامه‌های توسعه‌ای دارد. لذا می‌بایست برای تدوین این برنامه‌های اثربخش از نیروهای خبره و با تجربه که در این خصوص فعالیت کرده‌اند استفاده نمود.

• شاخص‌های فرهنگی نیاز به برنامه‌ریزی و توسعه آموزش و مهارت منابع انسانی متخصص دارد؛ و نیازمند جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی موردنیاز شهرها می‌باشد. ایجاد پایگاه‌های علمی و آموزشی برای برنامه‌ریزی و توسعه آموزش امری ضروری است. گردشگری پایدار فرهنگی باعث حفظ فرهنگ محلی می‌شود.

• شاخص‌های سیاسی در گردشگری پایدار فرهنگی نیاز به امنیت گردشگران و ارتباط و تعاملات با سایر کشورها و روابط بین‌المللی دارد. نقش حکومت در جامعه میزبان اهمیت دارد.

• نیاز به تخصص‌گرایی، باور به دانش‌محوری و علم‌نگری و برنامه‌ریزی در صورت حمایت همه‌جانبه دولت در زمینه گردشگری دارد. همچنین نیاز به یک برنامه راهبردی یا استراتژیک، نقشه راه روشن و مشخص می‌باشد و نیازمند نگهداری و حفظ آثار تاریخی و فرهنگی ملموس و ناملموس است.

منابع

- پاپلی یزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی. (۱۳۹۰). گردشگری (ماهیت و مفاهیم). انتشارات سمت، تهران، ص ۸۹.
- تبریزی، نازنین، نقوی، مریم. (۱۳۹۴). مقایسه تطبیقی استان‌های کلان منطقه شمال ایران با تأکید بر ویژگی‌های ساختاری و امکانات لازم جهت توسعه پایدار گردشگری، ص ۴۹-۶۹.
- جهانیان، منوچهر؛ نادعلی پور، زهرا. (۱۳۸۸). اکوتوریسم، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، چاپ اول، تهران، ص ۲۷.
- حیدری، رحیم. (۱۳۸۷). مبانی برنامه‌ریزی صنعت گردشگری، انتشارات سمت، تهران.
- حلبیان، امیرحسین؛ گنجعلی، جعفر؛ برزگر، صالح و عزیزی، محسن. (۱۳۹۲). بررسی اقلیم گردشگری شهر شهرکرد در جهت توسعه پایدار شهری، همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت‌گردی و جغرافیا، ص ۱-۹.
- زنده‌دل، حسن؛ معصومی، احمد؛ یعقوبی، صدیقه. (۱۳۷۷). راهنمای گردشگری استان‌های ایران، انتشارات ایران گردان.
- سرایی، محمدحسین؛ شمشیری، مسلم. (۱۳۹۲). بررسی وضعیت گردشگری در شهر یراز در راستای توسعه پایدار با استفاده از تکنیک SWOT، جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۴، شماره ۱، ص ۶۹-۸۸.
- سقائی، محسن؛ امینی نژاد، غلامرضا؛ صبوحی، غلامرضا. (۱۳۹۳). بررسی توانمندی های گردشگری شهر ساحلی بوشهر بر اساس مدل سوات و تاپسیس، جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۷، شماره ۱، ص ۹۹-۱۲۶.
- شفیعی، زاهد، فرخیان، فیروزه، رجایی ریزی، محمدعلی و موغلی، مرضیه. (۱۳۹۵). گردشگری پایدار از تئوری تا تحقق: یک رویکرد انتقادی، فصلنامه علمی پژوهشی و بین‌المللی انجمن جغرافیای ایران، شمار ۴۹، ص ۱۵۳-۱۷۱.
- فروتوک زاده، حمیدرضا؛ اسفندیارپور بروجنی، سیما؛ کیانی فیض‌آبادی، زهره؛ رجبی نهوجی، میثم، (۱۳۹۴). بررسی سیاست‌های توسعه صنعت گردشگری در ایران با استفاده از رویکرد پویایی‌های سیستم، فصلنامه علمی پژوهشی سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۲، شماره ۱.

- مهدی زاده، جواد (۱۳۷۷)، بحران گردشگری در ایران و راههای برون رفت از آن، مهندسين مشاور فرنهاد.
- وارثی، حمید. صفراًبادی، اعظم، (۱۳۹۳)، نقش عوامل اجتماعی گردشگری در توسعه گردشگری شهری (مورد مطالعه: شهر اصفهان)، مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ص ۱۲.
- Bodosca. S, Diaconescu. D. M, (2015), Tourism development after the implementation of sustainable strategies in Neamt County. *Procedia – Social Behavioral Science*. 188. Pp 230-236.
- Bramwel, B. and Lane, B (1993), sustainable tourism: an evolving global approach, *Journal of Sustainable Tourism* 1(1): 1-5.
- Bramwel, Bill. (2015). Theoretical activity in sustainable tourism research, *Annals of Tourism Research*. 54, pp 204- 218.
- Ismagilova, Gulnara, Safiullin, Lenar, Gafurov, Ilshat, (2015), Using historical heritage as a factor in tourism development, Elsevier Pub. Page157.
- Kuban, D. (1978), Conservation of the Historical Environment for cultural Survival, in R. Hold (Ed.), *Conservation of Cultural Survival*, Istanbul: The Aga Khan Award for Architecture. Page84.
- Kuban, D. (1978), Conservation of the Historical Environment for cultural Survival, in R. Hold (Ed.), *Conservation of Cultural Survival*, Istanbul: The Aga Khan Award for Architecture. Page84.
- Mazzanti, M. (2002), Tourism Growth and sustainable Development. *Tourism Economics*, 4.
- Stratan, A., Perciun, R., Gribincea, C. (2015). Identifying Cultural Tourism Potentias Republic of Moldova through Cultural Consumption among Tourists, *Social and Behavioral Sciences*, 188. Pp 116-121.
- Sutawa, Gusti Kade, (2012). Issus on Bali Tourism Development and Community Empowerment to support Tourism Development. *Procedia Economics and Finance*. 4. Pp 413- 422.
- UNESCO. (1996). A. Our Creative Diversity, Report of the World Commission on Culture and Development, paris: UNESCO Publication.
- WTO., (1985). Definition of cultural tourism, in Richards, G. (1993), *Cultural tourism in Europe*, in Cooper, C.P. & Lockwood, A. (ed) *Progress in Tourism, Recreation and Hospitality Management*, pp.131,